

Seguretat i sistemes d'acció. Resum sobre la investigació del delictes i la justícia a França

JACQUES FAGET

Responsable de Recerca de l'Institut d'Estudis Polítics de Bordeus

ANNE WYVEKENS

Responsable de Recerca del Centre Comparatiu d'Estudis sobre les Polítiques Públiques i els Espais Locals

141

1. INTRODUCCIÓ

La dificultat que té descriure l'evolució de la investigació empírica francesa sobre el crim i la justícia penal entre 1990 i 1998 no és de naturalesa tècnica, sinó epistemològica. Un exercici d'aquest tipus és eminentment subjectiu i depèn de la posició legal i relacional de l'autor dins d'aquest camp, de la seva cultura d'origen i dels seus interessos. D'altra banda, és extremament delicat establir les fronteres d'un camp anomenat així. Definir-lo segons el seu objecte consisteix a naturalitzar una noció —el delictes— sense contingut ontològic o a santificar una institució judicial de la qual no és més cert que tingui un paper de pivot, tenint en compte el caràcter rizomàtic del camp.¹ Definir-lo pels seus mètodes no li confereix cap mena d'especificitat, ja que els manlleva al conjunt de les ciències socials. Des d'una perspectiva propera a Pierre Bourdieu, hem de considerar que les fronteres d'aquest camp són les que estableixen els que hi volen pertànyer. Per tant, tota delimitació del camp és una operació de construcció de la realitat. La que nosaltres proposem s'aplica, a més, a una realitat científica els límits de la qual s'han fet més porosos a mesura que s'han anat immergint les polítiques penals i el seu objectiu en les polítiques socials. Abans d'entrar en matèria, les presentarem, des del punt de vista de les províncies (cosa que cal destacar en un país tan centralitzat com França), de la realitat institucional i financera de la investigació i de les seves evolucions teòriques dins del període estudiat.

La primera impressió és que hi ha un desfasament sorprenent entre la demanda social i les condicions de l'oferta institucional de coneixement sobre el delictes i la justícia. La crisi dels suburbis, els problemes especialment mediatitzats de seguretat urbana, de violència a l'escola, de delinqüència sexual... demanen la inter-

1. FAGET, 1992.

venció dels responsables polítics i dels ciutadans i posen en dubte la legitimitat de la institució judicial i de les formes tradicionals de control social. Davant les grans expectatives, sembla, tanmateix, que actualment ens enfrontem a un estancament del pes institucional de la investigació i al deteriorament del seu context pressupostari. En l'àmbit estructural, s'ha confirmat la mort anunciada del Centre d'Investigació Interdisciplinària de Vaucresson (CRIV), que precipita el declivi general de la investigació sobre els menors d'edat. L'altre laboratori vinculat al Ministeri de Justícia, el CESDIP, ha vist reduït el nombre dels seus investigadors i ha ampliat el seu àmbit geogràfic i institucional en relació amb el Ministeri de Justícia. A més, els equips universitaris que tracten qüestions penals cada vegada estan més marcats per la seva implantació jurídica; aquest és el cas, per diferents raons, d'Ais de Provença, Montpeller, Bordeus, Pau, Poitiers, Nantes.

En realitat, aquests declivis amaguen al mateix temps una recomposició i una fragmentació del paisatge institucional de la recerca. El factor principal de la recomposició és l'increment de poder de l'IHESI, creat el 1989 com a resposta a la gran preocupació per la formació dels policies i per la reflexió sobre el seu treball, amb uns mitjans financers considerables. Els seus investigadors interns o associats elaboren una quantitat important d'estudis sobre la policia i, en general, sobre les qüestions de seguretat, que com es pot entendre són enormes i afecten tot el camp. La fragmentació s'explica, quant a aquesta institució, per la disseminació geogràfica i temàtica dels investigadors que pertanyen al CNRS, que cada vegada és més fàcil trobar, tant a París com a la resta del país, en els laboratoris dedicats a les ciències polítiques i a la història. Aquesta important tendència, signe d'un reconeixement del camp per part de les disciplines més properes, al mateix temps és un símptoma de la seva dissolució. Si hi afegim que nombrosos investigadors universitaris, personal docent o doctorands es troben abandonats a l'atzar en les facultats de dret, de sociologia, d'història, de ciències de l'educació, d'etnologia, etc., no ens ha de sorprendre que a França no hi hagi un lloc comú ni un o diversos corrents d'opinió, ni tampoc un llenguatge metodològic coherent.

Per a molts, evidentment, les modalitats de finançament de la recerca resideixen en aquesta fragmentació. Les distribucions erràtiques que impedeixen la perpetuació dels equips, les fluctuacions de la política científica causades per l'alternança política i les inversions acumulades a favor de les ciències exactes i en detriment de les ciències socials expliquen aquesta situació. A més, la reducció dels fons públics no està compensada, en el nostre país, per una tradició de finançaments d'origen privat. Òbviament, hi ha el risc que la producció científica es faci més permeable als efectes de la moda o al control sociopolític. Afortunadament, l'existència del CNRS ofereix als investigadors que en depenen una comoditat legal que els allibera relativament de les lògiques mercantils o de les pressions polítiques. Així mateix, els universitaris poden triar lliurement els seus temes de recerca sense que estiguin obligats a aconseguir cap resultat. Tanmateix, això no treu que, puntualment, es pugui instrumentalitzar la recerca. Els incentius econòmics distribuïts per les licitacions o els contractes d'acord mutu no deixen insensibles les organitzacions investigadores, que de vegades treballen pràcticament en

la indigència. El fet que no s'assignin ajuts en certs temes de recerca tendeix a precipitar el declivi o la desaparició de determinats equips.

En els circuits de finançament cal destacar uns altres canvis, ja que afecten els temes centrals. Quant a la justícia, el Consell de la Investigació del Ministeri de Justícia ha estat reemplaçat per un grup d'interès públic, la Missió d'Investigació del Dret i la Justícia, en el qual aquest Ministeri només és un dels socis (notaris, advocats, historiadors de justícia, Ministeri d'Educació Superior i d'Investigació, CNRS, Escola Nacional de la Magistratura, Institut d'Estudis Superiors de Justícia). Destinada a distribuir més bé els ajuts i per a una obertura disciplinària, aquesta reforma està aconseguint el retorn dels juristes, amb una concepció de la investigació que inhibeix les recerques empíriques innovadores sobre el crim i la justícia.

Quant a la policia, hem indicat l'aparició de l'IHESI, que amplia la varietat d'equips, d'investigadors implicats o de disciplines representades. Tanmateix, lamentem que la seva dependència del Ministeri d'Interior l'orienti massa sovint cap a les recerques de naturalesa interna, cap als estudis sense una problemàtica real destinada a produir un canvi institucional.

Al costat d'aquests àmbits temàtics tradicionals, el desenvolupament de les polítiques transversals unides amb l'etiqueta de «política urbana» ha introduït en aquest camp nous socis financers, com ara la Delegació Interministerial Local, la Missió d'Investigació i d'Avaluació —que depèn del Ministeri d'Assumptes Socials—, el Ministeri de Transport o el de Distribució Territorial (planificació urbanística). En resum, les qüestions de toxicomania seguiran beneficiant-se de còmodes finançaments consolidats per la creació de l'Observatori Francès de les Drogues i les Toxicomanies.

Pel que fa a l'aspecte teòric, les línies que divideixen el camp criminològic francès entre els qui sostenen un mètode clínic i els qui defensen un enfocament sociològic no han exercit cap paper en la recent evolució conceptual. Ni els defensors de «passar a l'acció» ni els del paradigma del control social no han tingut prou força per a influir en les evolucions teòriques. La investigació sobre la superació dialèctica d'aquesta oposició procedeix, principalment, de la seva posada en dubte internacional i de l'arribada de nous investigadors que desconeixen aquestes velles querelles. El recurs a les teories de l'actor o a una sociologia de l'experiència,² la reaparició d'estudis dedicats als comportaments marginals o delictuosos, les recerques històriques, els enfocaments en termes de polítiques públiques i de sociologia de les professions, i també l'abandó relatiu de l'anàlisi de la reacció social institucional en favor dels jocs que es tramen en les altes esferes, componen un paisatge científic que es caracteritza per un espectacular mestissatge teòric, una subtil barreja de radicalisme i de neorealisme, mentre que les bases metodològiques no han evolucionat d'una manera apreciable.

Veurem que, segons el diagnòstic efectuat per Claude Faugeron,³ la producció científica ha evolucionat bastant en un període relativament breu. Els treballs que citem⁴ són investigacions empíriques amb un denominador comú: es basen

2. DUBET, 194

3. FAUGERON, 1993.

4. Pel que fa a les referències bibliogràfiques, les tesis i els informes de recerca no s'han esmentat si els treballs en qüestió no han estat publicats en forma d'obres o d'articles en revistes científiques.

en una problemàtica i en un enfocament hipotètic deductiu. Si fem referència a uns treballs o a uns assaigs determinats és perquè obren vies de reflexió o sintetitzen eficaçment l'estat de les investigacions existents. Fidels a les regles del joc que ens han estat imposades, no hem tingut en compte els enfocaments de naturalesa jurídica, psicològica o psiquiàtrica. Hem establert sis eixos temàtics:

- producció de les normes,
- inseguretat i prevenció de la delinqüència,
- conductes delictives i sistemes d'acció,
- seguretat pública i privada,
- justícia,
- presó i sancions penals.

Alhora que reflecteixen l'evolució del camp, aquests temes no sempre s'exclouen mútuament i l'ordre de presentació obeeix més a una preocupació didàctica que no pas a una cronologia científicament demostrada.

2. LA PRODUCCIÓ DE LES NORMES

Presentada com un sector emergent durant la dècada dels vuitanta, la qüestió de la creació de normes penals en realitat ha estat objecte d'una inversió continuada durant aquests darrers anys, per bé que no hagi estat una inversió espectacular. Els treballs històrics de Lascoumes, Lenoël i Poncela,⁵ dedicats a l'estudi de les incriminacions penals entre 1815 i 1840 en l'ampliació de la seva «història política del Codi penal», han obert camins fructífers. En els temes més concrets, podem destacar també els estudis sobre la persecució de la sindicació obrera⁶ o de la Llei de 1838 sobre els alienats.⁷ A part de l'anàlisi de la producció normativa penal entre 1983 i 1987,⁸ que reflecteix la tecnocratització del procés normatiu, no abunden els treballs contemporanis. Durant els darrers anys el procés d'elaboració del Codi de circulació ha estat objecte d'una inversió important.⁹ Per la seva banda, en l'anàlisi de la incriminació i de l'ús d'estupefaents¹⁰ destaca la influència que ha exercit sobre el seu contingut el pols entre el Ministeri de Salut i el de Justícia. A més, s'ha dedicat una sèrie de recerques a la producció de normes de procediment: la detenció provisional a través de l'estudi de les seves diverses reformes,¹¹ l'acció civil de les associacions relacionada amb la incriminació de la discriminació racial, ètnica o religiosa¹² o el procés d'institucionalització de la mediació penal.¹³

5. LASCOUMES, LENOËL, PONCELA, 1992.

6. SOUBIRAN-PAILLET, 1992.

7. LANDRON, 1995.

8. BARBERGER, LASCOUMES, 1991.

9. KLETZLEN, 1996; DECRÉTON, 1993.

10. BERNAT DE CELIS, 1996.

11. PHILIPPE ROBERT, 1992.

12. SECONDI-NIX, 1996.

13. FAGET, 1997c.

Veiem que gran part d'aquest camp encara s'ha de desxifrar, però el context jurídic institucional, que sacralitza una visió dogmàtica i positivista del dret, no és precisament un dels més favorables. Tanmateix, sembla que hi ha un nou impuls, ja que el CESDIP està fent diverses recerques sobre la construcció del procediment penal policial, l'abrogació de la pena de mort i el permís de conducció per punts.

Aquestes investigacions ja no adopten la visió instrumentalista de la llei que ha prevalgut durant les dècades anteriors, sinó que parteixen d'una concepció més estructuralista, segons la qual la norma penal és més el resultat d'un compromís entre diverses forces socials i grups d'interès que no pas l'expressió de la dominació dels poderosos. De totes maneres, l'anàlisi d'aquests grups d'interès (els «empresaris morals», segons una expressió de Becker) encara és insuficient. Encara falta explorar l'acció dels *lobbys*, els mecanismes de la construcció política i mediàtica dels problemes socials i de la inclusió en l'agenda. Finalment, destacarem amb interès l'inici de treballs sobre els fenòmens d'internormativitat i de superposició normativa¹⁴ seguint els passos del que es fa fora del nostre camp, la xarxa *Droit et Société*.¹⁵

3. INSEGURETAT I PREVENCIÓ DE LA DELINQUÈNCIA

L'aparició, al començament dels vuitanta, de la nova política de prevenció de la delinqüència, així com la seva posterior inclusió en la política urbana, ha sotmès el camp de la recerca sobre el delicte i la justícia penal a trastorns considerables. Claude Faugeron ja havia destacat que una «interferència de les fronteres entre les formes d'intervenció [havia tingut] repercussions en les problemàtiques i dificultava la construcció de l'objecte de prevenció de la delinqüència». Durant el període estudiat, sembla que la complexitat era fruit d'un doble moviment, aparentment contradictori. Mentre que la continuació de les polítiques associatives anomenades transversals —que relacionen les entitats administratives, polítiques i socials amb les lògiques distants i els actors amb les diferents cultures— perpetua la dificultat, una observació més recent de part d'aquestes polítiques sobre les institucions temàtiques tradicionals planteja una tendència a la pèrdua de consistència de l'objectiu en qüestió.¹⁶

No podem esmentar aquestes polítiques sense comentar abans el paper essencial que ha exercit el sentiment d'inseguretat en el seu desenvolupament.¹⁷ Durant els anys vuitanta el panorama científic francès ha dedicat a aquest tema un nombre important de treballs teòrics o empírics. Al llarg dels anys noranta s'ha

14. ROBERT, SOUBIRAN-PAILLET, VAN DE KERCHOVE, 1997.

15. ARNAUD *et al.*, 1993.

16. Així mateix, en les seccions de seguretat i de justícia podem apreciar uns quants treballs dedicats als dispositius que, tot i que és evident que s'han inspirat en la problemàtica local (justícia de proximitat, policia de proximitat), se circumscriuen en les grans lògiques institucionals.

17. BAILLEAU, GARIOUD, 1991.

seguit investigant en aquesta línia, especialment Roché.¹⁸ Lagrange se n'ha distanciat una mica, a pesar d'algunes contribucions més aviat històriques.¹⁹ Els treballs de Roché —qualificats per alguns de neoliberals per la seva manera de criticar la invasió de l'Estat i el monopoli conciliatori dels professionals sobre l'acció social— problematitzen amb eficàcia la noció d'incivilitat que recobreix aquestes petites infraccions de les normes de la vida en societat, la multiplicació de la qual crea o manté el sentiment d'inseguretat. Alguns investigadors es dediquen més puntualment a aquest tema²⁰ o fan servir la variable de la inseguretat per a explicar els fenòmens de pèrdua d'identitat col·lectiva,²¹ l'abandó de l'espai públic, la crisi del vincle social o l'augment dels vots extremistes. Segurament serà fructífer creuar aquesta manera de presentar les qüestions amb el que apunta al voltant de la noció de risc.²²

L'ampli debat de la dècada precedent sobre les arrels del sentiment d'inseguretat s'ha enriquit amb algunes contribucions que disseccionen la construcció mediàtica dels «malestars socials»²³ o estigmatitzen d'una manera iconoclasta la manera amb què els investigadors construeixen o desconstrueixen les violències urbanes segons les seves estratègies ideològiques o de mercat.²⁴ Aquesta qüestió de les violències urbanes rep un tracte interessant pel que fa a la seva construcció històrica²⁵ i, en el pla comparatiu, per la seva confrontació amb la situació americana,²⁶ especialment quant al tema dels guetos.²⁷ També s'analitza d'acord amb la seva dimensió nacional contemporània.²⁸

Davant aquesta problemàtica específicament francesa dels suburbis,²⁹ oposada a la més generalitzada de les zones urbanes deprimides, ha vist la llum una política també específicament francesa: la política «urbana». Construïda al voltant de la «nova política de prevenció», l'ha anat absorbint gradualment per a tractar allò que, en conjunt, rep el nom de «la nova qüestió social». Aquí rau la dificultat per a establir les fronteres: si bé un determinat nombre de treballs tracten sobre la política urbana, només analitzen les dimensions de la seguretat d'una manera marginal, encara que aporten informació esclaridora i no exempta d'interès. D'aquí la hipòtesi d'un «Estat animador»³⁰ que intenta promoure un model nou d'acció pública modificant i modernitzant les pràctiques dels actors i de les institucions davant el fenomen de l'exclusió i la dualitat de l'espai públic, en el qual els suburbis representen el símbol més important. D'altra banda, aquesta política ha estat

18. ROCHÉ, 1993, 1994, 1996, 1998.

19. LAGRANGE, 1995.

20. DUPREZ, HEDLI, 1992; DULONG, PAPERMAN, 1992; ROBERT, POTTIER, 1997.

21. DUBET, LAPEYRONNIE, 1992.

22. DUCLOS, 1996.

23. CHAMPAGNE, 1991.

24. GARNIER, 1996.

25. BACHMANN, LEGUENNEC, 1996.

26. BODY-GENDROT, 1995.

27. WACQUANT, 1992; VIEILLARD-BARON, 1994.

28. GREMY, 1995.

29. JAZOULI, 1992; MESSU, 1997.

30. DONZELOT, ESTÈBE, 1994.

analitzada com el fruit d'una militància d'Estat³¹ que constitueix, al mateix temps, una estratègia ideològica contra els impulsos de seguretat i xenofòbia i un mitjà per a lluitar contra les desviacions de la descentralització de les polítiques municipals. Damamme i Jobert³² destaquen la dificultat, per a ells, d'aplicar un enfocament interministerial a causa d'aquesta comminació contradictòria que exigeix als ministeris que s'hi impliquin alhora que amenaça les seves competències i qüestiona els seus mètodes.

En les recerques dedicades específicament als aspectes de seguretat de la política urbana apareixen temes anàlegs. La hipòtesi de la tornada de l'Estat als barris, per aportar serveis d'autoritat que responguin a les demandes de seguretat, és represa per Dourlens i Vidal-Naquet.³³ Gatto i Thoenig³⁴ es dediquen als aspectes sistemàtics de la posada en marxa d'una política de seguretat.

Al contrari que la política urbana, la política de prevenció no ha estat veritablement avaluada fins ara. Cal destacar que es tracta d'una tasca àrdua, ja que els procediments se superposen igual que una milfulles i cap dels instruments d'avaluació coneguts no permet comptabilitzar els actes violents i els perills que s'eviten. A part dels treballs comentats, algunes investigacions han posat en evidència els problemes relatius al marc d'intervencions. Tindrem en compte, especialment, la constatació segons la qual el pes de les lògiques polítiques en els consells municipals de prevenció de la delinqüència posa traves als projectes planificats i a llarg termini,³⁵ o l'observació de la tendència a municipalitzar la política de prevenció amb unes accions que —massa generalistes— no encerten el seu objectiu: les poblacions més necessitades.³⁶ Finalment, alguns estudis esmenten la dificultat de mobilitzar per a aquests programes els actors socials que són «ciutadans introbables» i, sobretot, la dificultat de dinamitzar els agents públics que se senten desacreditats pels efectes que aquests programes tenen en els barris «sensibles».³⁷

4. CONDUCTES DELICTIVES I SISTEMES D'ACCIÓ

Ja hem parlat d'una recuperació, després de dues dècades de desídia, de l'interès pels actors. Això no significa el retorn al paradigma de «passar a l'acció». Més aviat es tracta d'un «bricolatge» conceptual que uneix les perspectives de l'interaccionisme, l'individualisme metodològic, l'anàlisi estratègica i la sociologia de l'acció, on s'investiguen els senyals de la subjectivitat en les pràctiques més o menys organitzades del control social. Aquesta recuperació, lluny de ser espectacular, no afecta tant els actors en si com el sistema en què evolucionen.

31. CHEVALIER, 1996.

32. DAMAMME, JOBERT, 1995.

33. DOURLENS, VIDAL-NAQUET, 1995.

34. GATO, THOENIG, 1993.

35. FAGET, 1992.

36. LEMAITRE, WYVEKENS, 1991.

37. MAGUER, BERTHET, 1997.

Per això, sorprenentment per a una temàtica tan important en la vida política francesa, no hi ha treballs sobre els estrangers llevat de l'estudi de Robert i Tournier.³⁸ Així mateix, França no sembla que estigui afectada per l'onada d'estudis feministes que impera en nombrosos països occidentals i que genera la majoria de les investigacions sobre delinqüència femenina. Solament s'han dedicat a aquest tema Cario,³⁹ des de la perspectiva criminològica, i Mary,⁴⁰ des del punt de vista sociodemogràfic. Les víctimes, que també es troben en el centre del debat públic, no reben gaire més atenció. Si deixem de banda les recerques ja iniciades pel CESDIP durant la dècada precedent,⁴¹ veurem que hi ha poca cosa nova. Tanmateix, cal destacar un treball original que combina l'antropologia de la desgràcia amb l'antropologia jurídica.⁴² La delinqüència juvenil només es tracta, molt rarament, com a trajectòria individual, excepte per a mostrar els efectes negatius de les regulacions institucionals.⁴³ Després d'un llarg eclipsi, s'observa un retorn a la investigació criminològica de les bandes.⁴⁴ Els fenòmens d'exclusió revitalitzen l'interès pels marginats, els sense casa,⁴⁵ els vàndals⁴⁶ i els joves dels suburbis.⁴⁷ Davant l'observació de fenòmens que reben la nova qualificació de «desafiliació» i «desherència», hem de fer-hi front mitjançant les adaptacions institucionals⁴⁸ i l'adopció d'una filosofia reparadora.⁴⁹

La tendència dominant consisteix més aviat a considerar les accions desviades o delictives com a elements d'un sistema d'acció. Aquest és el cas del *hoolliganisme*,⁵⁰ així com de la violència escolar,⁵¹ àmbit dinamitzat per una licitació que DEP-IHESI va llançar el 1994.⁵² Els resultats d'aquestes recerques criden l'atenció sobre el paper clau de l'ambient institucional en l'aparició i la regulació dels conflictes. Preval el mateix enfocament per als estudis innovadors que s'han desenvolupat sobre el tema de les manifestacions públiques,⁵³ descrites com un joc a quatre entre les forces de l'ordre, el poder polític, els manifestants i els mitjans de comunicació. Renouard⁵⁴ també ha elegit una perspectiva interaccionista per a sondejar la percepció de les sancions en matèria de trànsit. El camp de les investigacions sobre la toxicomania deixa de ser un monopoli de la psicopatologia i s'obre també als enfocaments sociològics (vegeu el grup de recerca

38. TOURNIER, ROBERT, 1991.

39. CARIO, 1992; 1997.

40. MARY, 1996.

41. ZAUBERMAN, ROBERT, 1995.

42. DRAY, 1993.

43. CARRA, 1996, que es basa en el mètode de les trajectòries vitals.

44. FIZE, 1993; ESTERLE-HEDIBEL, 1996.

45. GABORIAU, 1993.

46. BARREYRE, 1992.

47. LEPOUTRE, 1997.

48. BAILLEAU, 1996.

49. VAILLANT, 1994.

50. MIGNON, 1993 i, amb una perspectiva més antropològica, BROMBERGER, 1995.

51. DEBARBIEUX, 1996; PAIN, 1992.

52. CHARLOT, EMIN, 1997.

53. FILLEULE, 1997.

54. RENOARD, 1995.

Psicòtrops, Política i Societat, constituït al voltant d'Ehrenberg) en termes de polítiques locals, d'economia paral·lela, de sistema d'intercanvi i d'ajuda mútua, de lògiques d'acció policials⁵⁵ en què es qüestionen els vincles amb la delinqüència.⁵⁶

5. SEGURETAT PÚBLICA I PRIVADA

Encara que al principi dels anys vuitanta eren gairebé inexistents, les recerques relatives a la policia tenen, des de fa uns deu anys, una expansió que confeïx a aquest camp —que es construeix al mateix temps que es diversifica— un aspecte de focs d'artifici. Després d'un llarg període d'obscurantisme científic, la investigació ha fet ensorrar la tradició del secret de la institució policial. La breixa oberta a partir de 1976 pel Centre d'Estudis i d'Investigacions sobre la Policia (CERP) de la Universitat de Ciències Socials de Tolosa ha consagrat la policia com un objecte de la ciència política.⁵⁷ Ràpidament, els investigadors procedents d'uns altres àmbits —historiadors, etnòlegs, sociòlegs— mantinguts pels generosos finançaments del I'HESI han investigat, al seu torn, aquest tema a fons. Finalment, i sobretot, l'àmbit ha estat qüestionat i enriquit alhora pel desplegament en totes direccions del tema de la inseguretat: la problemàtica de la investigació sobre la policia de l'Estat, que s'havia constituït al voltant de l'ordre públic, s'organitza actualment al voltant de la qüestió de la seguretat,⁵⁸ que es troba en certa manera desdoblada per l'aparició, davant les llacunes de l'Estat, d'un important moviment de privatització que s'ha convertit també en objecte de diversos treballs de recerca.

Així, doncs, l'objecte «policia» no està tan clar com es creu en general. Funciona quant a la sociologia de la feina policial, la socialització dels policies i les formes d'organització de la professió. Però des que la focalització es fa sobre les missions de seguretat, hem de recordar no solament la institució mateixa sinó tot el sistema d'acció complexa⁵⁹ en què participa i centrar-nos a definir el seu paper i les seves especificitats dins d'aquest conjunt. Els investigadors s'han esforçat a efectuar aquesta tasca dins del període que ens interessa però tot just comencen a explorar les administracions veïnes. Ara bé, el treball pioner de Dieu⁶⁰ sobre la gendarmeria, i també el de Tiévant,⁶¹ fan augurar un reforç de la recerca en aquest àmbit en plena renovació; la primera mostra tangible és el treball de Zauberman⁶² sobre el tracte que es dona als robatoris i als atracaments. L'administració de les duanes, molt afectada per la redefinició de les fronteres i per la feminització, també

55. SETBON, 1995.

56. BARRÉ, 1996.

57. LOUBET DEL BAYLE, 1992.

58. MONJARDET, THOENIG, 1994; MONJARDET, 1996.

59. THOENIG, 1994.

60. DIEU, 1993.

61. TIÉVANT, 1994.

62. ZAUBERMAN, 1997.

ha aixecat el vol, com revelen els treballs de Jacob⁶³ i de Duprez,⁶⁴ que esmenten una transformació de la ideologia professional dels duaners. Contràriament, les policies municipals, amb un desenvolupament espectacular, es mereixen quelcom més que l'atenció parsimoniosa que se'ls presta, llevat del cas de Chambron⁶⁵ i Ferret,⁶⁶ mentre que les informacions generals sempre constitueixen la caixa negra de la investigació. En canvi, el sector de la seguretat privada, amb un important creixement a França que ha comportat sistemes policials híbrids,⁶⁷ actualment és objecte d'una inversió respectable.

Per a ser més complets en un àmbit científic on es combinen recerques denses i estudis simples, comentarem les grans línies que abraça. Per a començar, assenyalarem l'abast dels treballs històrics que s'han fet, la majoria sobre la policia de la Tercera República,⁶⁸ així com en termes de models de policia.⁶⁹

Quant a la resta, que en principi tracten de la policia pública, hem de distingir tres direccions. Primerament, trobem uns quants treballs que s'encarreguen d'analitzar, de diverses formes, la ideologia professional dels policies i la construcció de la seva cultura professional.⁷⁰ Wiewiorka⁷¹ s'interessa per les relacions entre la policia i el racisme; Dieu,⁷² per la violència policial; Duprez⁷³ se centra en les identitats professionals de policies i duaners, i Mann,⁷⁴ en les relacions entre el poder polític i la policia.

Un segon grup de recerques, que podem qualificar d'endògenes, té en compte la tasca policial en la seva realitat quotidiana, ja sigui en una comissaria,⁷⁵ en el metro⁷⁶ o en les brigades de circulació;⁷⁷ unes altres actualitzen les restriccions de l'acció policial, especialment per als inspectors de policia.⁷⁸

Una tercera direcció uneix les problemàtiques que se centren en les fronteres de la institució policial. S'ha invertit molt en la qüestió de les relacions amb el públic. Volem conèixer millor la imatge ambivalent que la policia té entre el públic⁷⁹ o la demanda de seguretat que expressen els ciutadans, captada mitjançant la gravació de les trucades telefòniques al número 17.⁸⁰ També es porten a terme algunes recerques sobre les complexes relacions que la policia té amb la justícia o

63. JACOB, 1995.

64. DUPREZ, 1993.

65. CHAMBRON, 1994.

66. FERRET, 1998.

67. OCQUETEAU, 1997.

68. BERLIÈRE, 1992, 1993; VOGEL, 1994; BERGÈS, 1995.

69. BERLIÈRE, 1996.

70. MONJARDET, 1994.

71. WIEWIORKA, 1991.

72. DIEU, 1995.

73. DUPREZ, 1993.

74. MANN, 1994.

75. FAIVRE, 1993.

76. PAPERMAN, 1992.

77. GORGEON *et al.*, 1992.

78. JANKOWSKI, 1996.

79. GORGEON, 1994.

80. DARTEVELLE, 1993

entre els oficials de la policia judicial i els magistrats,⁸¹ en el context particular de la custòdia policial.⁸² D'altres fan encara més complexa la interrogació avaluant la interacció entre policia, gendarmeria, fiscalia i prefectura.⁸³

Durant el període estudiat, el sector de la seguretat privada encara està ocupat principalment per Ocqueteau, qui va iniciar-ne l'estudi a mitjan anys vuitanta. Durant les recerques sobre el terreny, es va enriquir d'una reflexió en diversos punts. L'objecte «seguretat privada» pren consistència a poc a poc mitjançant una anàlisi detallada de les formes que va adoptant el sector privat de la seguretat i les seves qüestions afins, d'una manera general (1992) o en l'àmbit concret de les grans superfícies,⁸⁴ i la demostració de la manera amb què l'Estat, en sanejar el sector, ha contribuït a legitimar-lo (1992, 1997). Pel que fa a la resta, també s'exploren les fronteres al voltant de la hipòtesi de «l'assegurament» de la societat: «nova etapa en la història de l'Estat», l'explicació del recurs a allò privat s'ha d'investigar dins del marc de l'abandó parcial de l'Estat, en benefici de les asseguradores, d'una funció de prevenció dels riscos que s'ha convertit en una qüestió important en una societat que cada vegada busca més la seguretat.⁸⁵ Si bé el control comercial privat es forma a conseqüència dels errors de les respostes públiques, unes altres respostes, privades però no comercials, comencen a ser objecte d'investigació.

Aquesta producció científica segueix les transformacions contemporànies de la institució policial, que ha de fer front a les mutacions de la qüestió de la seguretat. Aquestes transformacions són espacials quan la policia, submergida en una dialèctica entre allò global i allò local, ha d'estendre alhora les seves prerrogatives a l'àmbit europeu⁸⁶ i apropar-se als ciutadans mitjançant una estratègia molt recent i, per això, poc estudiada, qualificada com a «policia de proximitat».⁸⁷ Aquestes transformacions també són tecnològiques i, per això, podem preveure el desenvolupament d'una bateria de recerques, ja iniciades per una licitació conjunta de l'IHESI i el PIR-Villes del CNRS sobre el tema de les noves tecnologies i la seguretat en els municipis.

6. JUSTÍCIA

Després d'un període d'apogeu, durant el qual la conjugació de factors teòrics i institucionals (hegemonia de les problemàtiques formulades en termes de control social i d'equips adscrits al Ministeri de Justícia) va afavorir un enfocament homogeni —crític tant en l'àmbit epistemològic com en el metodològic—, la investigació sobre la justícia canvia d'aspecte. Tot i que sembla que es debilita sota aquesta forma, tanmateix no desapareix; en canvi, adopta noves direccions vinculades a

81. MOUHANNA, ACKERMANN, 1995.

82. LEMAITRE, 1994.

83. GATTO, THOENIG, 1993.

84. OCQUETEAU, POTTIER, 1995.

85. OCQUETEAU, 1995.

86. BIGO, 1996; GLEIZAL, GATTI-DOMENACH, JOURNÈS, 1993; MONET, 1993.

87. MOUHANNA, 1991; BOURGEOIS, DIEPPEDALE, 1993.

l'evolució dels fenòmens socials i polítics i a les transformacions institucionals que hi ha hagut en la investigació. El canvi afecta alhora els objectes i les opinions, ja que el cos judicial es diversifica tant en les seves pràctiques (per la influència de les polítiques urbanes) com en la seva posició (amb la multiplicació dels processos). Els enfocaments quantitius d'estadístics i demògrafs deixen lloc a unes altres disciplines —la sociologia de les organitzacions, la història, l'etnologia, les ciències polítiques— que, a més, sovint treballen en col·laboració.

Observem que hi ha pocs treballs «exòtics» de naturalesa etnològica o antropològica,⁸⁸ per bé que, tanmateix, donen sentit a les nostres pràctiques penals actuals. Les recerques històriques, sempre nombroses, abandonen a poc a poc la seva dimensió descriptiva per a contribuir a la comprensió de les relacions entre justícia i política⁸⁹ al voltant de qüestions com la carta judicial,⁹⁰ el naixement del delictes polític,⁹¹ el període de Vichy vist a través del sistema repressiu⁹² o la depuració i la política antisemita de Vichy.⁹³ Aquesta problemàtica encara no ha aconseguit resultats científics tangibles sobre el període contemporani, però els camins teòrics oberts recentment per Mény⁹⁴ sobre la corrupció, per Garapon i Salas⁹⁵ sobre la penalització dels espais socials o, en un àmbit proper, per Commaille i Garapon⁹⁶ sobre les relacions entre la justícia i els mitjans de comunicació seran seguits, sens dubte, durant els pròxims anys.

Se segueixen portant a terme les recerques quantitatives iniciades durant els anys setanta sobre els processos penals, tant de tipus global com per sectors. Els «comptes del delictes» encara s'actualitzen⁹⁷ i les seves anàlisis tenen per objecte àmbits concrets (menors detinguts, toxicòmans). Així mateix, els «costos del delictes» se segueixen calculant en forma d'indicadors del rendiment econòmic nacional, que ha estat reprès periòdicament des del començament dels anys setanta.⁹⁸ Igualment, es continua explotant la base Davido: després d'haver efectuat una primera part dedicada al conjunt de les infraccions,⁹⁹ s'està portant a terme una segona etapa que elabora les sèries disponibles per infraccions. També s'analitzen les sèries policials. Uns altres investigadors adopten també aquest tipus de gestió basat en la demografia, encara que se centren en objectes més concrets: Simmat-Durand,¹⁰⁰ sobre l'acció de la fiscalia; Joly-Sibuet,¹⁰¹ sobre els fluxos penals del jutjat de primera instància de Lió.

88. RAYNAL, 1994.

89. BANCAUD, 1996.

90. CHAUVAUD, YVOREL, 1995.

91. CHAUVAUD, 1996.

92. PESCHANSKI, 1994.

93. ROUSSO, 1993.

94. MÉNY, 1992.

95. GARAPON, SALAS, 1996.

96. COMMAILLE, GARAPON, 1994.

97. ROBERT, AUBUSSON DE CAVARLAY, POTTIER, TOURNIER, 1994.

98. GODEFROY, LAFFARGUE, que engloben els costos privats de seguretat; LOMBARD, GODEFROY, LAFFARGUE, 1993, des d'un punt de vista local.

99. AUBUSSON DE CAVARLAY, HURÉ, 1995.

100. SIMMAT-DURAND, 1994.

101. JOLY-SIBUET, 1994.

Al costat d'aquests estudis quantitius apareixen treballs qualitius que examinen menys el funcionament ordinari de la institució i es dediquen més al dels seus àmbits més extrems. El fenomen de la modernització ha guiat l'estudi de la innovació i de la gestió dins de la institució judicial¹⁰² i les relacions entre la policia i la justícia;¹⁰³ les dues últimes posen de manifest que l'eslògan en aquest àmbit és la «confiança». L'anàlisi del funcionament del sistema, després dels descobriments de les dues dècades anteriors, ha quedat una mica abandonada. La majoria de recerques es concentren en la fase de selecció i orientació dels casos per part de la fiscalia, d'acord amb unes lògiques institucionals que experimenten un reforç considerable del poder dels fiscals. Així, han estat analitzats els estudis de caràcter penal¹⁰⁴ destinats a aclarir l'orientació de la fiscalia en relació amb la mediació penal,¹⁰⁵ sobre el manament judicial terapèutic¹⁰⁶ o el sobreseïment sense possibilitat de recurs, per exemple en matèria de violència domèstica.¹⁰⁷ Tota la política penal, sota la iniciativa d'aquestes fiscalies, és la que després es passa pel sedàs de la noció de justícia de proximitat. Inspirada per les preocupacions territorials de la política urbana, aquesta noció cobreix un conjunt de pràctiques; la seva forma més mediatitzada és la de les presons judicials,¹⁰⁸ amb l'interès principal que està en procés de generalització sota la forma més centralitzada de la tercera via, al costat del processament en temps real dels assumptes penals. Nascuda de la trobada entre la política associativa de prevenció de la delinqüència i el moviment de modernització de la institució judicial,¹⁰⁹ la justícia de proximitat constitueix un model per a interpretar de quina manera la institució judicial es nodreix de determinades pressions exteriors per a restaurar, des de l'interior, la seva eficàcia i legitimitat.

L'estudi del procés penal, al contrari, és objecte d'una passió menor, ja que es pot, com a màxim, efectuar una anàlisi dels tràmits penals que hi ha en el procés de les activitats relacionades amb l'ús de drogues.¹¹⁰ És notable que no hi hagi treballs sobre condemnes, molt nombrosos en els països anglosaxons, llevat de l'anàlisi de Lenoir¹¹¹ a l'entorn de la presa de decisions sobre les detencions provisionals. En resum, només les sancions referents al trànsit han estat objecte d'un veritable interès.¹¹² Segurament es pot justificar aquesta focalització per la preocupació d'avaluar la pertinència de l'elecció feta en favor d'un control més penal que administratiu.

Tanmateix, les investigacions dedicades a les professions judicials són poc

102. ACKERMANN, BASTARD, 1993.

103. LEMAITRE, 1994; MOUHANNA, ACKERMANN, 1995.

104. FAGET, 1997a.

105. GUILBOT, ROJARE, 1992; FAGET, 1997c; més general: BONAFÉ-SCHMITT, 1992; LI ROY, 1995.

106. FACY, 1991.

107. BONNEMAIN, 1994; FAGET, 1997b.

108. VIDAL-NAQUET, 1995; WYVEKENS, 1996; 1997b.

109. WYVEKENS, 1997a.

110. DUPREZ *et al.*, 1995.

111. LENOIR, 1995.

112. BARBERGER, 1992; PÉREZ-DÍAZ, LOMBARD, 1992.

freqüents i no tenen per objecte específic l'activitat penal. Llevat de Kaluszynski¹¹³ —que mostra com el crim ha participat en la definició de les identitats professionals dels metges i dels juristes al final del segle XIX i principi del XX—, els magistrats han estat objecte d'enfocaments generals de caràcter històric,¹¹⁴ polític¹¹⁵ o sociològic.¹¹⁶ L'evolució de la professió d'advocat s'analitza en termes d'acció col·lectiva,¹¹⁷ d'estratègia de mercat per aconseguir el control de l'accés al dret.¹¹⁸ Els treballs de Milburn¹¹⁹ són els únics que es basen en la defensa penal i sondegen la relació professional i econòmica que lliga l'advocat amb el seu client.

Excepte en el cas de la investigació històrica,¹²⁰ l'àmbit de la justícia dels menors en sentit estricte sembla que desperta menys interès que en el passat. Sens dubte, de la mateixa manera que el tema de la delinqüència té tendència a dissoldre's en el de l'exclusió, la recerca s'interessa més, en el cas dels menors, per les polítiques de prevenció addicionals o parajudicials. De totes maneres, fins i tot si s'observa des d'aquest punt de vista més ampli, la producció queda lluny d'ocupar un espai proporcional respecte al lloc que ocupen aquestes qüestions en el discurs polític i mediàtic. En aquest cas també hi ha un debat: reflexió sobre l'evolució del model de justícia dels menors,¹²¹ anàlisi crítica de l'aplicació de l'ordenança de 1945¹²² i treballs sobre el funcionament del camp de la protecció.¹²³ La tornada a les missions penals de la protecció judicial de la joventut i l'aplicació de noves mesures reparadores creen en aquest camp una gran necessitat de recerca que els treballs en curs¹²⁴ comencen a mirar de satisfer.

7. PRESÓ I RÈGIM OBERT

A pesar de la pèrdua d'ímpetu de l'efecte Foucault, se segueixen fent investigacions sobre la presó. La història hi sol ocupar un bon lloc, mentre que les realitats carceràries actuals es descodifiquen des del punt de vista de les seves funcions socials,¹²⁵ bé mitjançant un mecanisme estadístic cada vegada més sofisticat, bé amb l'ajuda de les teories i els mètodes interaccionistes que, en aquest cas, reapareixen amb molta força en l'escena científica francesa.

En la línia de l'exquisida historiografia dinamitzada per Michelle Perrot, hi ha una sèrie d'investigacions que enriqueixen notablement el coneixement de les ins-

113. KALUSZYNSKI, 1995.

114. ROYER, 1993; ROUSSO, 1993; BANCAUD, 1996.

115. BODIGUEL, 1991.

116. BOIGEOL, 1993, 1995; BANCAUD, 1993.

117. KARPIK, 1995.

118. FAGET, 1995.

119. MILBURN, 1994.

120. CHAUVIÈRE, LENOËL, PIERRE, 1996.

121. GARAPON, SALAS, 1995.

122. BAILLEAU, 1996.

123. JOËL, CHARVET-PROTAT, 1992.

124. WYVEKENS, 1998.

125. FAUGERON, LI BOULAIRE, 1992.

titucions penitenciàries. L'excel·lent *Histoire des galères, bagnes et prisons dans France*¹²⁶ té en compte un període que s'inicia en el segle XIII i es deté llargament en l'Antic Règim i la Revolució. La part més gran dels esforços se centren en el segle XIX i en la Tercera República,¹²⁷ i també es mostra un interès especial pels reformadors socials¹²⁸ i per les colònies infantils.¹²⁹

El ràpid creixement dels treballs demogràfics durant la dècada passada no s'ha aturat i encara són innovadors perquè proposen mètodes nous per a millorar en l'àmbit europeu el coneixement de la població carcerària,¹³⁰ així com una reflexió ètica sobre l'ús de les xifres (revista *Pénombre*). Més dedicats als majors d'edat que als menors,¹³¹ en conjunt reprenen les constatacions ja fetes anteriorment: la tendència a prolongar la durada de la detenció, la disminució del temps en detenció preventiva, la disminució de la llibertat condicional i la sobrerrepresentació d'estrangers a causa de les infraccions específiques que els afecten, de la seva implicació en assumptes de toxicomania i de la fragilitat de les seves garanties de representació legal. Aquests diferents elements aclareixen les causes de la superpoblació carcerària.¹³² En reprendre els seus mètodes d'anàlisi per grups, aquests investigadors aprofundeixen en el coneixement dels mecanismes de la reincidència¹³³ i de l'aplicació de les penes de presó de més de deu anys.¹³⁴

De fet la part més gran de les recerques qualitatives sobre la presó afecta la institució i el personal penitenciari. Tanmateix, les poblacions no estan totalment abandonades. Podem destacar les investigacions sobre la salut i les condicions de feina dels detinguts,¹³⁵ sobre les necessitats que hi ha a les presons,¹³⁶ sobre els processos d'estigmatització i els marges de maniobra de les dones detingudes,¹³⁷ i també anàlisis estratègiques sobre les vagues de fam¹³⁸ o del suïcidi¹³⁹ en el règim carcerari.

Diversos investigadors volen prendre el pols de l'univers penitenciari amb l'ajuda de mètodes d'observació participativa dignes dels sociòlegs més importants de l'escola de Chicago i, d'altra banda, apreciats per Becker, Goffman i els seus deixebles. Al principi, ens podem sorprendre de la proximitat de les investigacions sobre el personal penitenciari de base, però cal situar aquest entusiasme científic en el seu context polític. Les licitacions sobre aquest tema han estat impulsades després d'una sèrie de problemes i de vagues que expressen el descontentament d'un personal de vigilància molt sindicalitzat, però que està molt repartit i que posa traves a l'aplicació

126. PETIT *et al.*, 1991.

127. BADINTER, 1992; VIMONT, 1993.

128. KALUSZYNSKI, 1994.

129. CARLIER, 1994.

130. TOURNIER, 1996a.

131. TOURNIER, 1993.

132. TOURNIER, 1996b.

133. KENSEY, TOURNIER, 1995.

134. KENSEY, 1992.

135. GOLDBERG, 1994.

136. MARCHETTI, 1997.

137. ROSTAING, 1997.

138. CASILE-HUGUES, 1994.

139. BOURGOIN, 1994.

de reformes penitenciàries. Organitzar les investigacions que els afecten no consisteix únicament a reconèixer l'existència d'un problema professional, sinó a reconèixer també la dignitat d'una professió menyspreada des de fa molt temps i proporcionar els mitjans per a superar les divisions i els malentesos que paralitzen la modernització de la institució. Aquesta sensibilitat es recull en el treball de Garioud¹⁴⁰ sobre el diàleg social en l'administració penitenciària; en el de Froment,¹⁴¹ centrat en els mecanismes de regulació i legitimitació dels vigilants, i en el d'Aymard i Lhuillier¹⁴² sobre el caràcter determinant de l'articulació entre el concepte de seguretat i el d'identitat professional. La investigació més impressionant és la de Benguigui, Chauvenet i Orlic,¹⁴³ amb una observació participativa sobre la uniformitat, que mostra la manera amb què aquesta professió està dividida per la paradoxa que hi ha entre una lògica central de submissió a una regla uniforme i una lògica del manteniment de l'ordre que suposa un mínim d'autonomia i requereix incomplir aquesta norma; per això sorgeix la idea tan interaccionista d'un ordre negociat. Des de la perspectiva antropològica, Benguigui¹⁴⁴ analitza a continuació les relacions d'estira i arronsa entre vigilants i presoners, mentre que la perspectiva adoptada per Herzog-Evans¹⁴⁵ es refereix més a la jurisdicció.

Algunes investigacions se centren en l'anàlisi de la institució penitenciària. Combessie,¹⁴⁶ que presenta l'originalitat d'analitzar la presó com un sistema obert i no tancat, treballa en la frontera entre l'interior i l'exterior, les relacions econòmiques entre la presó i el seu entorn i la naturalesa no jeràrquica de les relacions de poder en els establiments, en la mesura que depenen de la posició social dels agents en les xarxes de relacions exteriors. Des d'una perspectiva interaccionista, també caldria situar les investigacions sobre els efectes de privatitzar la gestió de determinats establiments penitenciaris.¹⁴⁷ D'altra banda, seria interessant analitzar els efectes de la concessió de caràcter mèdic a qüestions naturals o socials i de la penetració en el medi carcerari de les lògiques del Ministeri de Sanitat, ja que avui en dia es parla, sense protegir aquesta afirmació, de la funció d'asil transferida a les nostres presons.

Encara que sigui portador de les utopies que han abandonat el règim tancat, el règim obert no atrau els investigadors. Cal destacar un estudi estadístic sobre el registre d'antecedents penals dels condemnats a una pena no carcerària,¹⁴⁸ però falten les avaluacions qualitatives. Podem comprendre aquesta desafecció no solament en el context de la crisi de la llibertat condicional i del règim obert sinó també en el de la suspensió de les penes amb posada a prova; l'ús excessiu que n'han fet els magistrats és responsable en part de la desmoralització de les comissions de seguiment de

140. GARIOUD, 1994.

141. FROMENT, 1994.

142. AYMARD, LHUILIER, 1993.

143. BENGUIGUI, CHAUVENET, ORLIC, 1994.

144. BENGUIGUI, 1997.

145. HERZOG-EVANS, 1994.

146. COMBESSIE, 1996.

147. DELAGARDE *et al.*, 1997.

148. ALLEGREZZA, DESDEVICES, DICKES, 1992.

la llibertat a prova. La dinàmica d'avaluació que va presidir els primers passos del control judicial socioeducatiu s'ha atenuat des que la mesura ha assolit la seva velocitat de creuer. L'única excepció dins del ventall de sancions anomenades alternatives, el treball per a la comunitat, cada vegada més utilitzat, ha estat objecte, sota els auspicis del Ministeri de Justícia, d'una avaluació amb una vessant sociològica que mostra que després de la màscara d'una sanció popular que té bons resultats s'amaga sovint una forma de gestió no alternativa a l'empresonament dels petits delinqüents, i el caràcter educatiu de la qual cedeix davant les restriccions estructurals de les comissions de seguiment de la llibertat a prova sobrecarregades.¹⁴⁹ Una licitació recent de la Missió d'Investigació del Dret i la Justícia intenta reactivar la reflexió sobre aquest tema. En resum, creiem que el desenvolupament de mètodes tecnològics de control en règim obert, a imitació de l'arxipèlag carcerari a què es referia Foucault, revifarà l'interès dels investigadors.

8. CONCLUSIONS

A pesar d'un context institucional i financer poc favorable, la investigació francesa sobre el delictes i la justícia continua essent important i de qualitat. Sense indicar una ruptura brutal amb el període avaluat, està sotmesa a evolucions més dictades per les transformacions de les estratègies judicials i de les preocupacions socials que per les raons internes del microcosmos científic. Els temes en què s'inverteix més avui en dia són la inseguretat i la prevenció de la delinqüència, la policia i la seguretat privada, les noves estratègies judicials de proximitat, la demografia penitenciària i la sociologia del personal penitenciari. En el pla teòric, cal destacar la superació sens dubte irreversible de la vella divisió entre el pas a l'acció i la reacció social, d'acord amb una dialèctica interaccionista i sistemàtica que posa en primer pla el paper de les xarxes i de la confrontació de les lògiques institucionals i individuals en la determinació de l'acció.

D'altra banda, aquesta producció té punts febles que sovint són deguts a la dispersió dels investigadors i a les dificultats materials i psicològiques que tenen per a treballar realment en equip. La fragmentació del camp de la justícia i del delictes entre disciplines cada vegada més nombroses reforça aquesta atomització. Si bé aquesta soledat científica que subjectiva els enfocaments és un escull contra una possible instrumentalització de la investigació, també té dos riscos. El primer és el fet de replegar-se sobre determinats problemes francesos quan la naturalesa dels problemes socials requeriria treballs transnacionals no en termes comparatius sinó amb la mateixa forma que les recerques efectuades per equips europeus. El segon risc consisteix a acomodar l'estatut domèstic del nostre camp a les universitats, en absència d'una formació més o menys específica per als joves investigadors la carrera dels quals sempre depèn d'accidents institucionals i que ens fa semblar simples aficionats romàntics.

149. FAGET, 1994.

La complexitat que caracteritza avui en dia l'àmbit penal i que fa la impressió de dispersió i de pèrdua de l'objectiu és en realitat una oportunitat històrica per la riquesa inèdita de què és portadora.

BIBLIOGRAFIA

- ACKERMANN, W.; BASTARD, B. *Innovation et gestion dans l'institution judiciaire*. París: LGDJ, 1993.
- ALLEGREZZA, L.; DESDEVICES, M.C.; DICKES, P. *Populations en milieu ouvert et dispositif méthodologique pour le casier judiciaire national*. Universitat Nancy II i Universitat de Nantes, 1992.
- ARNAUD, A.J. et al. [ed.] *Dictionnaire encyclopédique de théorie et de sociologie du droit*. 2a ed. París: LGDJ, 1993.
- AYMARD, N.; LHUILIER, D. «Sécurité et identité professionnelle des personnels de surveillance de l'administration pénitentiaire». A: *Droit et Société*, 25, 1993, 435-447.
- AUBUSSON DE CAVARLAY, B.; HURÉ, M.S. *Arrestations, classements, défèrements, jugements. Suivi d'une cohorte d'affaires pénales de la police à la justice*. Guyancourt: CESDIP, 1995.
- BADINTER, R. *La prison républicaine*. París: Fayard, 1992.
- BACHMANN, C.; LEGUENNEC, N. *Violences urbaines*. París: Albin-Michel, 1996.
- BAILLEAU F. *Les jeunes face à la justice pénale. Analyse critique de l'application de l'ordonnance de 1945*. París: Syros, 1996.
- BAILLEAU, F.; GARIOUD, G. «L'insécurité, objet central des politiques locales. «Créer la ville». Le cas d'une commune de la banlieue parisienne». A: *Déviance et Société*, XV, 3, 1991, 329-337.
- BANCAUD, A. *La haute magistrature judiciaire entre politique et sacerdoce ou le culte des vertus moyennes*. París: LGDJ, 1993.
- BANCAUD, A. «La magistrature et la répression politique de Vichy ou l'histoire d'un demi-échet». A: *Droit et Société*, 34, 1996, 557-574.
- BARBERGER, C. *Contraventions au code de la route et sécurité des personnes: la mise en oeuvre paradoxale de la sanction des inobservances à la réglementation routière*. Nanterre: Universitat de París X; Institut d'Estudis Judicials, 1992.
- BARBERGER, C.; LASCOURMES, P.; col·lab. GUYENARD, H.; PÉREZ-DIAZ, C.; SILLON, I. *Le temps perdu à la recherche du droit pénal. Les changements en droit pénal administratif comme mode de changement du droit pénal*. París: GAPP, CNRS, Ministère de Justicia, 1991.
- BARRÉ, M.D. «Toxicomanie et délinquance: relations et artefacts». A: *Déviance et Société*, XX, 4, 1996, 299-315.
- BARREYRE, J.Y. *Les loupards. Une approche anthropologique*. París: l'Harmattan, 1992.
- BENIGUI, G. «Contrainte, négociation et don en prison». A: *Sociologie du Travail*, 1, 1997, 1-17.
- BENIGUI, G.; CHAUVENET, A.; ORLIC, F. *Le monde des surveillants de prison*. París: PUF, 1994.

- BERGÈS, M. *Le syndicalisme policier en France, 1880-1940*. Paris: l'Harmattan, 1995.
- BERLIÈRE, J.M. *La police des moeurs sous la IIIe République*. Paris: Seuil, 1992.
- BERLIÈRE, J.M. *Le Préfet Lépine. Vers la naissance de la police moderne*. Paris: Denoël, 1993.
- BERLIÈRE, J.M. *Le monde des polices en France*. Brussel-les: Complexe, 1996.
- BERNAT DE CELIS, J. *Drogues: consommation interdite. La genèse de la loi de 1970 sur les stupéfiants*. Paris: l'Harmattan, 1996.
- BIGO, D. *Police en réseaux: l'expérience européenne*. Paris: Presses de la FNSP, 1996.
- BODIGUEL, J.L. *Magistrats, un corps sans âme?* Paris: PUF, 1991.
- BODY-GENDROT, S. *Villes et violence: l'irruption de nouveaux acteurs*. Paris: PUF, 1993 [2a ed. 1995].
- BOIGEOL, A. «La magistrature française au féminin: entre spécificité et banalisation». A: *Droit et Société*, 25, 1993, 489-523.
- BOIGEOL, A. «Les transformations des modalités d'entrée dans la magistrature: de la nécessité aux vertus professionnelles». A: *Pouvoirs*, 74, 1995, 27-39.
- BONAFÉ-SCHMITT, J.P. *La médiation: une justice douce*. Paris: Syros, 1992.
- BONNEMAIN, C. *La répression des violences familiales: évolution et spécificité*, Tome 2: *Les violences autres que sexuelles*. Paris: IRESCO; GRASS, 1994.
- BOURGOIS, F.; DIEPPEDALE, D. *La police à l'épreuve du social*. Lió: Economie et Humanisme, 1993.
- BOURGOIN, N. *Le suicide en prison*. Paris: l'Harmattan, 1994.
- BROMBERGER, C. *Le match de football. Ethnologie d'une passion partisane à Marseille, Naples et Turin*. Paris: MSH, 1995.
- CARIO, R. *Femmes et criminelles*. Tolosa: Erès, 1992.
- CARIO, R. *Les femmes résistent au crime*. Paris: l'Harmattan, 1997.
- CARLIER, Ch. *La prison aux champs (Les colonies d'enfants délinquants du Nord de la France au XIXe siècle)*. Paris: ed. de l'Atelier, 1994.
- CARRA, C. «Délinquances juvéniles et régulations institutionnelles». A: *Droit et Société*, 32, 1996, 105-113.
- CASILE-HUGUES, G. *La grève de la faim en milieu carcéral (à travers le cas de la maison d'arrêt des Baumettes de 1975 à 1983)*. Aix: Presses universitaires d'Aix-Marseille, 1994.
- CHAMBRON, N. «Les polices municipales en France». A: *Cahiers de la Sécurité Intérieure*, 16, 1994, 48-60.
- CHAMPAGNE, P. «La construction médiatique des "malaises sociaux"». A: *Actes de la recherche en sciences sociales*, 90, 1991, 64.
- CHARLOT, B.; EMIN, J.C. [ed.] *Violences à l'école. Etat des savoirs*. Paris: Armand Colin, 1997.
- CHAUVAUD, F. «La magistrature du parquet et la diabolisation politique, 1830-1870». A: *Droit et Société*, 34, 1996, 541-556.
- CHAUVAUD, F.; YVOREL, J.J. «Les "terroirs judiciaires" en France de 1789 aux années 1930». A: *Droit et Société*, 29, 1995, 29, 83-100.
- CHAUVIÈRE, M.; LENOËL, P.; PIERRE, E. [ed.] *Protéger l'enfant. Raison juridique et pratiques socio-judiciaires (XIXe et XXe siècles)*. Rennes: Presses universitaires de Rennes, 1996.

- CHEVALIER, G. «Volontarisme et rationalité d'Etat. L'exemple de la politique de la ville». A: *Revue Française de Sociologie*, XXXVII, 1996, 209-235.
- COMBESSIE, Ph. *Prisons de villes et des campagnes*. Paris: éditions de l'Atelier, 1996.
- COMMAILLE, J.; GARAPON, A. [ed.] «Justice et médias». A: *Droit et Société*, 26, 1994, 9-89.
- DAMAMME, D.; JOBERT, B. «La politique de la ville ou l'injonction contradictoire en politique». A: *Revue Française de Science Politique*, 1, 1995, 3-30.
- DARTEVELLE, M. *De l'appel au 17 à l'intervention d'un équipage: perspectives de recherche et études du travail en salle de trafic et de commandement à Lyon*. Paris: IHESI, 1993.
- DEBARBIEUX, E. *La violence en milieu scolaire*. Paris: ESF, 1996.
- DECRÉTON, S. «Archéologie d'une politique publique, le cas de la sécurité routière». A: *Cahiers de la Sécurité Intérieure*, 11, 1993, 225-245.
- DELAGARDE, C.; HELLOIN, C.; HERZOG-EVANS, M.; ÁLVAREZ, J.; LIWERANT, S. «Les établissements pénitentiaires à gestion mixte à l'épreuve de l'expérience». A: *Archives de politique criminelle*, 19, 1997, 97-139.
- DIEU, F. *Gendarmerie et modernité. Etude de la spécificité gendarmique aujourd'hui*. Paris: Montchrestien, 1993.
- DIEU, F. «Eléments pour une approche socio-politique de la violence policière». A: *Déviance et Société*, 1, 1995, 35-49.
- DONZELOT, J.; ESTÈBE, Ph. *L'Etat-animateur*. Paris: Esprit, 1994.
- DOURLENS, C.; VIDAL-NAQUET, P.A. «La justice et la police dans la politique de la ville: vers un Etat de maintenance sociale». A: *Services urbains et gestion locale: enjeux et perspectives de recherche 1986-1993*. Paris: éd. Recherches/Plan Urbain, 1995.
- DRAY, D. *L'agression, le désordre imposé*. Paris: Universitat de Paris I, Laboratori d'Antropologia Jurídica, 1993.
- DUBET, F. *Sociologie de l'expérience*. Paris: Seuil, 1994.
- DUBET, F.; LAPEYRONNIE, D. *Les quartiers d'exil*. Paris: Seuil, 1992.
- DUCLOS D. «Puissance et faiblesse du concept de risque». A: *L'Année sociologique*, 46, 2, 1996, 309-337.
- DULONG, R.; PAPERMAN, P. *La réputation des cités HLM. Enquête sur le langage de l'insécurité*. Paris: l'Harmattan, 1992.
- DUPREZ, D. *La gestion de l'immigration irrégulière: analyse sociologique des identités professionnelles de policiers et des douaniers*. Lille: IFRESI, 1993.
- DUPREZ, D.; HEDLI, M. *Le mal des banlieues? Sentiment d'insécurité et crise identitaire*. Paris: l'Harmattan, 1992.
- DUPREZ, D.; KOKOREFF, M.; VERBEKE, A. *Des produits aux carrières. Contribution à une sociologie du trafic de stupéfiants*. Lille: CLERSE/LASTREE, 1995.
- ESTERLE-HEDIBEL, M. «Virées, incendies et vols de voitures: motivations aux vols et aux dégradations de voitures dans les bandes de jeunes de milieu populaire». A: *Déviance et Société*, XX, 2, 1996, 119-139.
- FACY, F. *Description de l'activité des services chargés notamment de suivi des mesures d'injonction thérapeutique: 1989-1990*. Paris: INSERM, 1991.

- FAGET, J. *Justice et travail social*. Tolosa: Erès, 1992.
- FAGET, J. «L'enfance "modèle" du travail d'intérêt général. Bilan d'une décennie d'expérimentation sans conscience (1984-1994)». A: *Le travail d'intérêt général a dix ans, le résultat en vaut la peine*. Paris: Ministère de Justice, Etudes et Investigations, 1994, 101-122.
- FAGET, J. «L'accès au droit: logiques de marché et enjeux sociaux». A: *Droit et Société*, 30/31, 1995, 367-378.
- FAGET, J. «Les enquêtes sociales rapides (évaluation nationale). La gestion humaniste de l'urgence judiciaire». A: *Revue de Science Criminelle*, 4, 1997a, 783-804.
- FAGET, J. «Conflits privés, pudeurs publiques, le traitement des plaintes pour violences conjugales». A: *Cahiers de la Sécurité Intérieure*, 28, 1997b, 101-112.
- FAGET, J. *La médiation, essai de politique pénale*. Tolosa: Erès, 1997c.
- FAIVRE, J.L. «Un commissariat de quartiers à Paris». A: ACKERMANN, W. [ed.]. *Police, justice, prison: trois études de cas*. Paris: l'Harmattan, 1993.
- FAUGERON, C. «Du pénal à la discipline: l'ordre et le contrôle pénal en France. Bilan de la recherche en France depuis 1980». A: ROBERT, PH.; VAN OTRIVE, L. [ed.]. *Crime et justice en Europe. Etat des recherches, évaluations et recommandations*. Paris: l'Harmattan, 1993.
- FAUGERON, C.; LE BOULAIRE, J.M. «Prisons, peines de prison et ordre public». A: *Revue Française de Sociologie*, XXXIII, 1992, 3, 3-32.
- FERRET, J. «Les polices municipales en France. Une perspective socio-politique». A: *Déviance et Société*, 22, 3, 1998, 263-288.
- FILLEULE, O. *Stratégies de la rue. Les manifestations en France*. Paris: Presses de Sciences Po, 1997.
- FIZE, M. *Les bandes, l'entre-soi adolescent*. Paris: Desclée de Brouwer, 1993.
- FROMENT, J.Ch. «Légitimation et régulation de l'administration pénitentiaire et du corps du personnel de surveillance». A: *Droit et Société*, 28, 1994, 637-647.
- GABORIAU, P. *Clochard: l'univers d'un groupe de sans-abri parisiens*. Paris: Julliard, 1993.
- GARAPON, A.; SALAS, D. [ed.] *La justice des mineurs. Evolution d'un modèle*. Paris; Brussel-les: LGDJ; Bruylant, 1995.
- GARAPON, A.; SALAS, D. *La République pénalisée*. Paris: Hachette, 1996.
- GARIOUD, G.; JONAS, I. «La parole aux oubliettes». A: *Droit et Société*, 28, 1994, 623-628.
- GARNIER, J.P. «Violence urbaine et sciences sociales: du relativisme au négationnisme». A: *L'Homme et la Société*, 1996, 119.
- GATTO, D.; THOENIG, J.C. *La sécurité publique à l'épreuve du terrain: le policier, le magistrat, le préfet*. Paris: l'Harmattan, 1993.
- GLEIZAL, J.J.; GATTI-DOMENACH, J.; JOURNÈS, C. *La police, le cas des démocraties occidentales*. Paris: PUF, 1993.
- GODEFROY, TH.; LAFFARGUE, B. *Les coûts du crime en France. Les dépenses de sécurité (données pour 1988 à 1991)*. Paris: CESDIP, 1993.
- GOLDBERG, P. «Santé et conditions de travail des personnels de l'administration pénitentiaire». A: *Droit et Société*, 28, 1994, 649-654.
- GORGEON, C. et al. *Les brigades de roulement en police urbaine: fonctionnement, contraintes et potentialités*. Paris: IHESI, 1992.

- GORGEON, C. «Police et public: représentations, recours et attentes. Le cas français». A: *Déviance et Société*, XVIII, 3, 1994, 245-273.
- GREMY, J.P. *Les violences urbaines*. Paris: IHESI, 1995.
- GUILBOT, M.; ROJARE, S. «La participation du ministère public à la médiation». A: *Archives de politique criminelle*, 14, 1992, 39-56.
- HERZOG-EVANS, M. *La gestion du comportement des détenus. L'apparence légaliste du droit pénitentiaire* [tesi de dret]. Universitat de Poitiers, 1994.
- JACOB, F. «Les douaniers français aux frontières de la sécurité intérieure». A: *Déviance et Société*, XIX, 4, 1995, 339-354.
- JANKOWSKI, B. «Les inspecteurs de police: contraintes organisationnelles et identité professionnelle». A: *Déviance et Société*, XX, 1, 1996, 17-35.
- JAZOULI, A. *Les années banlieues*. Paris: Seuil, 1992.
- JOËL, M.E.; CHARVET-PROTAT, S. *Analyse économique de la protection judiciaire de la jeunesse*. Paris: Publications du CTNERHI, informe al Ministeri de Justícia, 1992.
- JOLY-SIBUET, E. [ed.] *Etude des flux pénaux du tribunal de grande instance de Lyon*. Lió: Universitat Jean Moulin; Centre de Recerca de l'Institut d'Estudis Judicials, 1994.
- KALUSZYNSKI, M. «Les hommes de la Société générale des prisons, 1877-1900. Réflexions sur les réformateurs sociaux et la nébuleuse réformatrice». A: TOPALOV, C. [ed.] *Laboratoires du nouveau siècle, la nébuleuse réformatrice et ses réseaux en France, 1880-1920*. Paris: EHESS, 1994.
- KALUSZYNSKI, M. «Identités professionnelles, identités politiques: médecins et juristes face au crime au tournant du XIXe et du XXe siècles». A: MUCCHIELLI, L. [ed.]. *Histoire de la criminologie française*. Paris: l'Harmattan, 1995, 215-235.
- KARPIK, L. *Les avocats. Entre l'Etat, le public et le marché*. Paris: Gallimard, 1995.
- KENSEY, A. *Le temps compté. Etude sur l'exécution des peines des condamnés à dix ans et plus, libérés en 1989*. Paris: Direcció de l'Administració Penitenciària, Servei de Comunicació, Estudis i Relacions Internacionals, *Travaux et Documents*, 43, 1992.
- KENSEY, A.; TOURNIER, P. «L'éternel retour, devenir judiciaire d'une cohorte de sortants de prison condamnés à une peine de trois ans ou plus». A: *Archives de politique criminelle*, 17, 1995, 83-99.
- KLETZLEN, A. «De la protection de l'infrastructure routière à la responsabilisation du conducteur. Les enjeux de la création du code de la route». A: *Déviance et Société*, XX, 1, 1996, 37-58.
- LAGRANGE, H. *La civilité à l'épreuve. Crime et sentiment d'insécurité*. Paris: PUF, 1995.
- LANDRON, G. «Du fou social au fou médical. Genèse parlementaire de la loi du 30 juin 1838 sur les aliénés». A: *Déviance et Société*, XIX, 1, 1995, 3-21.
- LASCUMES, P.; LENOËL, P.; PONCELA, P. *Les grandes phases d'incrimination (les mouvements de la législation pénale 1815-1940)*. Paris: GAPP/CNRS/Paris X, 1992.
- LEMAÎTRE, R. «Les relations police-justice dans le cadre de la garde à vue: l'exemple de Lyon». A: *Archives de politique criminelle*, 17, 1994, 67-81.

- LEMAÎTRE, R.; WYVEKENS, A. *Les publics privilégiés par les contrats d'action de prévention*. Montpellier: ERPC, 1991.
- LENOIR, R. «Processus pénal et mise en détention provisoire». A: *Droit et Société*, 30/31, 1995, 357-365.
- LEPOUTRE, D. *Coeur de banlieue. Codes, rites et langages*. Paris: Odile Jacob, 1997.
- LE ROY, E. «La médiation, mode d'emploi». A: *Droit et Société*, 29, 1995, 39-55.
- LOMBARD, F.; GODEFROY, TH.; LAFFARGUE, B. *Les coûts du crime, prévention et répression. Une approche locale*. Paris: CESDIP, 1993.
- LOUBET DEL BAYLE, J.L. *La police, approche socio-politique*. Paris: Montchrestien, 1992.
- MAGUER, A.; BERTHET, J.M., *Les agents des services publics dans les quartiers difficiles. Entre performance et justice sociale*. Paris: La Documentation française, 1997.
- MANN, P. «Pouvoir politique et maintien de l'ordre. Portée et limites d'un débat». A: *Revue Française de Sociologie*, XXXV, 3, 1994, 435-453.
- MARCHETTI, A.M. *Pauvretés en prison*. Tolosa: Erès, 1997.
- MARY, F.L. *Femmes, délinquances et contrôle pénal. Analyse socio-démographique des statistiques administratives françaises*. Guyancourt: CESDIP, 1996.
- MÉNY, Y. *La corruption de la République*. Paris: Fayard, 1992.
- MESSU, M. *La société protectrice. Le cas des banlieues sensibles*. Paris: CNRS, 1997.
- MIGNON, P. *La société du samedi. Supporters, ultras et hooligans. Etude comparée de la France et de la Grande-Bretagne*. Paris: IRIS-TS, 1993.
- MILBURN, P. «L'honoraire de l'avocat au pénal: une économie de la relation professionnelle». A: *Droit et Société*, 26, 1994, 175-196.
- MONET, J.C. *Police et sociétés en Europe*. Paris: La Documentation Française, 1993.
- MONJARDET, D. «La culture professionnelle des policiers». A: *Revue Française de Sociologie*, XXXV, 3, 1994, 393-411.
- MONJARDET, D. *Ce que fait la police. Sociologie de la force publique*. Paris: La Découverte, 1996.
- MONJARDET, D., THOENIG J.C. [ed.]. *Police, ordre et sécurité*. A: *Revue Française de Sociologie*, XXXV-3, 1994, 351-485.
- MOUHANNA, C. *Etude sur l'expérience d'ilotage à Roubaix*. Paris: CAFI, 1991.
- MOUHANNA, C.; ACKERMANN, W. *Une affaire de confiance. Les relations OPJ-magistrats dans le processus pénal*. Paris: Centre de Sociologia de les Organitzacions, 1995.
- OCQUETEAU, F. *Gardiennage, surveillance et sécurité privée: commerce de la peur et/ou peur du commerce?* Paris: CESDIP, 1992.
- OCQUETEAU, F. «Etat, compagnies d'assurances et marché de la protection des biens». A: *Déviance et Société*, XIX, 2, 1995, 151-158.
- OCQUETEAU, F. *Les défis de la sécurité privée. Protection et surveillance dans la France d'aujourd'hui*. Paris: l'Harmattan, 1997.
- OCQUETEAU, F.; POTTIER, M.L. *Vigilance et sécurité dans les grandes surfaces*. Paris: l'Harmattan; IHESI, 1995.
- PAIN, J. *Ecoles: violence ou pédagogie?*. Vigneux: Matrice, 1992.
- PAPERMAN, P. *Vision en sous-sol: la vie quotidienne des policiers dans le métro*. Paris: IHESI, 1992.

- PÉREZ-DIAZ, C.; LOMBARD, F. *Les contraventions routières: de la constatation à l'exécution des sanctions*. Paris: CESDIP, 1992.
- PESCHANSKI, D. [ed.] «Justice, répression et persécution en France de la fin des années 1930 au début des années 1950». A: *Droit et Société*, 26, 1994, 117-121.
- PETIT, J.G.; CASTAN, N.; FAUGERON, C.; PIERRE, M.; ZYSBERG, A. *Histoire des galères, bagnes et prisons en France. XIIIe-XXe siècles*. Tolosa: Privat, 1991.
- RAYNAL, M. *Justice traditionnelle, justice moderne: le devin, le juge, le sorcier*. Paris: l'Harmattan, 1994.
- RENOUARD, J.M. *Les représentations des sanctions en matière de circulation routière. L'automobiliste, la situation et la règle*. Guyancourt: CESDIP, 1995.
- ROBERT, PH. [ed.] *Entre l'ordre et la liberté, la détention provisoire. Deux siècles de débats*. Paris: l'Harmattan, 1992.
- ROBERT, PH.; AUBUSSON DE CAVARLAY, B.; POTTIER, M.L.; TOURNIER, P. *Les comptes du crime. Les délinquances en France et leurs mesures*. Paris: l'Harmattan, 1994.
- ROBERT, PH.; SOUBIRAN-PAILLET, F.; VAN DE KERCHOVE, M. [ed.]. *Normes, normes juridiques, normes pénales. Pour une sociologie des frontières*. 2 tomes. Paris: l'Harmattan, 1997.
- ROBERT, PH.; POTTIER, M.L. «Délinquance et insécurité». A: *Revue Française de Sciences Politiques*, 47, 5, 1997, 630-644.
- ROBERT, PH.; POTTIER, M.L. «On ne se sent plus en sécurité». A: *Revue Française de Sciences Politiques*, 47, 6, 1997, 707-740.
- ROCHÉ, S. *Le sentiment d'insécurité*. Paris: PUF, 1993.
- ROCHÉ, S. *Insécurité et libertés*. Paris: Seuil, 1994.
- ROCHÉ, S. *La société inclivile*. Paris: Seuil, 1996.
- ROCHÉ, S. *Sociologie politique de l'insécurité. Violences urbaines, inégalités et globalisation*. Paris: PUF, 1998.
- ROSTANG, C. *La relation carcérale. Identités et rapports sociaux dans les prisons de femmes*. Paris: PUF, 1997.
- ROUSSO, H. «Une justice impossible: l'épuration et la politique antijuive de Vichy». A: *Annales ESC*, núm. especial: *Présence du passé, lenteur de l'Histoire. Vichy, l'Occupation, les Juifs*, 1993, 745-770.
- ROYER, J.P. *Les systèmes judiciaires: cadres institutionnels et statuts de la magistrature: Europe occidentale (France, Belgique, Pays-Bas, Allemagne, Italie, Espagne, Portugal, Japon, Québec)*. Lille: Universitat de Dret i de Sanitat de Lille, Centre d'Història Judicial, 1993.
- SECONDI-NIX, M. *Lutte contre le racisme et justice pénale. Rôle des associations*. Guyancourt: CESDIP, 1996.
- SETBON, M. «Drogue, facteur de délinquance? D'une image à son usage». A: *Revue de Science Politique*, 45, 5, 1995, 747-774.
- SIMMAT-DURAND, L. *Orientation et sélection des affaires pénales: une approche quantitative de l'action du parquet*. Paris: Universitat Paris I; Institut de Demografia, 1994.
- SOUBIRAN-PAILLET, F. *Droit, ordre social et personne morale au XIXe siècle: la genèse des syndicats ouvriers. T. 1: L'agrégation d'intérêts chez les ouvriers de 1791 au coup d'Etat de 1851*. Paris: CESDIP, 1992.

- THOENIG, J.Cl. «La gestion systémique de la sécurité publique». A: *Revue Française de Sociologie*, XXXV, 3, 1994, 351-355.
- TIEVANT, S.; colab. ROBERT, J.Ph. *Activités de la gendarmerie et sécurité des habitants dans les zones urbaines*. Paris: IRIS; IHESI, 1994.
- TOURNIER, P. *Les jeunes en prison: données statistiques sur la détention des moins de 21 ans en France métropolitaine*. Paris: CESDIP, 1993.
- TOURNIER, P. *La prison à la lumière du nombre: démographie carcérale en trois dimensions*. Paris: Universitat Paris I Panthéon-Sorbonne, 1996a.
- TOURNIER, P. *Inflation carcérale et surpeuplement des prisons, langage et méthodes*. Strasbourg: Conseil d'Europa, PC-CP, 1996b.
- TOURNIER, P.; ROBERT, Ph. *Etrangers et délinquances. Les chiffres du débat*. Paris: l'Harmattan, 1991.
- VAILLANT, M. *De la dette au don: la réparation pénale à l'égard des mineurs*. Paris: ESF, 1994.
- VIDAL-NAQUET, P.A. «Aux marges du palais». A: *Annales de la Recherche urbaine*, 68-69, 1995, 170-177.
- VIEILLARD-BARON, H. *Les banlieues françaises ou le ghetto impossible*. La Tour d'Aigues: éditions de l'Aube, 1994.
- VIMONT, J.C. *La prison politique en France. Genèse d'un mode d'incarcération spécifique, XVIIIe - XXe siècles*. Paris: Anthropos-Economica, 1993.
- VOGEL, M. «Politiques policières et systèmes locaux. Les polices des villes dans l'entre-deux-guerres». A: *Revue Française de Sociologie*, XXXV, 3, 1994, 413-434.
- WACQUANT, L. «Pour en finir avec le mythe des cités-ghettos». A: *Annales de la recherche urbaine*, 54, 1992, 21-30.
- WIEVIORKA, M. *Sociologie du racisme: police et racisme*. Paris: CADIS/EHESS, 1991.
- WYVEKENS, A. «Justice de proximité et proximité de la justice. Les maisons de justice et du droit». A: *Droit et Société*, 33, 1996, 363-388.
- WYVEKENS, A. *L'insertion locale de la justice pénale. Aux origines de la justice de proximité*. Paris: l'Harmattan, 1997a.
- WYVEKENS, A. «Les maisons de justice: sous la médiation, quelle troisième voie?». A: CARIO, R. [ed.]. *La médiation pénale. Entre répression et réparation*. Paris: l'Harmattan, 1997b.
- WYVEKENS, A. «Délinquance des mineurs: justice de proximité vs justice tutélaire, A quoi sert le travail social?». A: *Esprit*, març-abril 1998, 158-173.
- ZAUBERMAN, R. «Le traitement des vols et cambriolages par la gendarmerie nationale en France». A: *Déviance et Société*, 1997, 4, vol. XX1, 323-363.
- ZAUBERMAN, R.; ROBERT, Ph. *Du côté des victimes: un autre regard sur la délinquance*. Paris: l'Harmattan, 1995.